

تسهیل گری آموزش گام به گام

تألیف و ترجمه: منیژه مقصودی

(دانشیار دانشگاه تهران)

روشن‌سازان جامعه‌سازان

Facilitatin

Learning Step by Step

Manijeh Maghsudi
Associate Professor of University of Tehran

روش‌شناسان - جامعه‌شناسان

ISBN: 978-600-223-510-7

9 786002 235107

آموزش گام به گام تسهیل‌گری

روشن شناسان

جامعه شناسان

باید به حقوق دیگران احترام بگذاریم

دوست عزیز، این کتاب حاصل دست نجف چندین ساله‌ی مؤلف، مترجم و ناشر آن است، تکثیر و فروش آن به هر شکلی بدون اجازه از پدیدآورنده کاری غیراخلاقی، غیرقانونی و غیرشرعی است. نتیجه این عمل نادرست موجب رواج بی‌اعتمادی، در جامعه و بروز بی‌آمدهای ناگوار در زندگی و محیطی ناسالم برای خود و فرزندانمان می‌گردد.

آموزش گام به گام تسهیل‌گری

تألیف و ترجمه منیزه مقصودی

دانشیار دانشگاه تهران

روش شناسان

جامعه شناسان

فهرست

۹.....	مقدمه
۱۱.....	آموزش گام به گام تسهیل گری
۱۱.....	تفاوت‌های کلیدی میان روش‌های مشارکتی و روش‌های کمی و کیفی
۱۳.....	ارزیابی مشارکتی روستایی و ارزیابی سریع روستائی
۱۹.....	تسهیل گری
۲۰.....	تسهیل گر چه کسی است؟ تسهیل گری چیست؟
۲۰.....	مهارت‌های مورد نیاز یک تسهیل گر چیست؟
۲۱.....	ویژگی‌های تسهیل گر
۲۲.....	ابزار گردآوری اطلاعات
۲۸.....	فعالیت‌های تسهیل گر
۲۹.....	نگرش‌ها و رفتارها
۴۱.....	روشن اجراء و مستندسازی کارگاه‌های آموزشی برای جامعه محلی
۴۱.....	اهداف
۴۱.....	روش‌ها
۴۱.....	گروه‌های هدف
۴۱.....	تسهیل گران
۴۲.....	سؤالات کلیدی
۴۲.....	روشن اجرا
۴۴.....	تجهیزات (مواد)
۴۴.....	جلسه روزانه ارزیابی و برنامه‌ریزی

۶ آموزش گام به گام تسهیل گری

۴۷.....	تکنیک‌های ارزیابی مشارکتی روستائی
۴۹.....	توضیح روش اجراء هر یک از تکنیک‌های نامبرده
۴۹.....	۱- تکنیک نقشه منابع طبیعی
۵۳.....	۲- تکنیک نقشه اجتماعی
۶۲.....	۳- تکنیک رتبه‌بندی سطح رفاه
۶۵.....	۴- تکنیک درک جامعه محلی از سوء‌تعذیه
۶۷.....	۵- تکنیک نمودار ون در رابطه با سازمان‌ها و نهادهایی که با روستا همکاری دارند
۷۲.....	تکنیک نمودار ون
۷۲.....	۶- تکنیک نقشه منابع طبیعی متنوع
۷۵.....	۷- تکنیک تقویم فعالیت‌های فصلی
۷۹.....	۸- تکنیک ماتریکس درآمد و هزینه‌ها
۸۴.....	۹- تکنیک ساعت فعالیت‌های روزانه
۸۷.....	۱۰- بحث گروهی متمرکز؛ موانع و امکانات جهت کسب امنیت در مورد تعذیه و مواد غذائی خانواده
۹۱.....	۱۱- تکنیک برای بررسی موردی هر خانوار - مصاحبه‌های نیمه ساختاری
۹۵.....	۱۲- مستند سازی گزارش کارگاه‌های آموزشی جامعه محلی

شیوه‌های مستندسازی اطلاعات بدست آمده از طریق تکنیک‌های ارزیابی مشارکتی

۹۷.....	۱- تکنیک نقشه منابع طبیعی
۹۷.....	۲- تکنیک نقشه اجتماعی
۱۰۰.....	۳- تکنیک سطح رفاه در مقیاس کوچک
۱۰۲.....	۴- تکنیک درک جامعه محلی از سوء‌تعذیه
۱۰۶.....	۵- تکنیک نمودار ون در رابطه با سازمان‌ها و نهادهایی که با روستا همکاری دارند
۱۰۹.....	۶- تکنیک نقشه منابع طبیعی متنوع
۱۱۰.....	۷- تکنیک تقویم فعالیت‌های فصلی
۱۱۲.....	۸- تکنیک ماتریکس درآمد و هزینه‌ها
۱۱۳.....	۹- تکنیک ساعت فعالیت‌های روزانه

۷ فهرست

۱۰- تکنیک بحث گروه متمرکز در مورد موانع و امکانات جهت کسب امنیت در مورد موادغذایی و غذای خانوار.....	۱۱۴
۱۱. بررسی موردی هر خانوار - مصاحبه‌های نیمه ساختاری	۱۱۹
۱۲. مستندسازی گزارش کارگاه‌های آموزشی جامعه محلی.....	۱۲۲
نکاتی درباره روش ارزیابی مشارکتی روستائی	۱۲۵
منابع.....	۱۲۹

مقدمه

روش‌های مشارکتی خصوصاً روش‌های ارزیابی مشارکتی روستایی و نیز ارزیابی سریع روستایی پس از یک دهه در ایران با توجه بسیاری روبرو شده است. تسهیل‌گری از جمله مواردی است که در حوزه‌های مختلف مورد استفاده قرار گرفته است. تسهیل‌گری نیز مانند هر روش دیگری شیوه خاص خود را دارد. در این کتاب شیوه‌های تسهیل‌گری را به گونه‌ای مفصل شرح داده شده است.

این کتاب به صورت تالیف و ترجمه است. به صورت ۲ فصل می‌باشد. فصل اول توضیحاتی پیرامون معرفی روش‌های مشارکتی و نیز معرفی تسهیل‌گری است. فصل دوم اجرای گام به گام تسهیل‌گری است. فصل اول بر پایه تجربیات تدریس دروس روش تحقیق و نیز روش تحقیق مشارکتی برای دانشجویان کارشناسی و ارشد. است.

فصل دوم به صورت ترجمه و تالیف است. ترجمه برگرفته از متنی است برای تسهیل‌گری^۱. به موازات ترجمه اصول تسهیل‌گری من تجربیاتی که از تحقیق در قروه کردستان داشتم را به آن اضافه نمودم. تجربیات به من نشان داده است که هر چه مثال‌های ملموس‌تر باشد، میزان یادگیری افزایش می‌یابد و آموزش روش را ملموس‌تر می‌کند. تحقیقات میدانی من در قروه برای شرکت مهندسی ریو تینتو^۲ بود که

¹. PRA Tool Box, ANNEX B: of the Joint Back to Office Report Technical Backstopping to the Preparatory Phase of GCP/ETH/056/BEL

². RioTinto

۱۰ آموزش گام به گام تسهیل‌گری

به عنوان مدیر گروه پژوهش طی چند سال مطالعات میدانی با روش مشارکتی انجام شد.

در مبحث آموزش تسهیل‌گری گام به گام به شیوه اجراء ۱۲ تکنیک از تکنیک‌های روش مشارکتی پرداخته شده است. که در آن به مباحثی از جمله: فعالیت‌های تسهیل‌گر، نگرش‌ها و رفتارهای تسهیل‌گر، رهبر تیم یا سر گروه تیم ارزیابی مشارکتی روستایی، ویژگی‌های رفتاری سرگروه، روش اجراء و مستندسازی کارگاه‌های آموزشی برای جامعه محلی، گروه‌های هدف، سئوالات کلیدی، روش اجرا، جلسه‌های روزانه ارزیابی و برنامه‌ریزی، چگونه این فرایند را می‌توان تسهیل‌گری نمود، سئوالاتی که می‌توانند بحث را هدایت کنند و ۱۲ تکنیک از تکنیک‌های روی ارزیابی مشارکتی روستائی. در هر یک از تکنیک‌های فوق مباحثت زیر مطرح شده است: اهداف، با چه افرادی این تکنیک انجام می‌شود، زمان مورد نیاز، سئوالات کلیدی، چگونه تسهیل‌گری کنید. بدین ترتیب این کتاب به صورت آموزشی گام به گام تسهیل‌گری می‌تواند در جهت انجام تکنیک‌ها مفید باشد.

منیژه مقصودی

دانشیار دانشگاه تهران - ۹۸

آموزش گام به گام تسهیل‌گری^۱

تفاوت‌های کلیدی میان روش‌های مشارکتی و روش‌های کمی و کیفی

روش‌های کمی و کیفی در دو سوی طیف قرار دارند. از مهم‌ترین ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات در روش‌های کمی، پرسشنامه است و در روش‌های کیفی، از مشاهده و مصاحبه استفاده می‌شود. یکی از ویژگی‌های مشترک در این دو روش (فعال) نگه داشتن محقق در تمام مراحل تحقیق است. در این روش‌ها، از فنون متنوع جمع‌آوری اطلاعات و ابزار و وسایل مجهز برای ثبت و ضبط اطلاعات صوتی و تصویری استفاده می‌شود. محقق به طراحی پرسشنامه می‌پردازد و سوال‌های مصاحبه را تنظیم می‌کند. او با استفاده از فن مشاهده؛ آنچه را که در قالب‌ها و عادت‌های فرهنگی خود می‌بیند، حس می‌کند، باور دارد، با آنها زندگی می‌کند و آنها را هر روز تکرار، مشاهده و مکتوب می‌کند. محقق در تمام مراحل تحقیق، به منظور جمع‌آوری اطلاعات پیچیده‌تر، باید در میدان تحقیق فعالیت بیشتری داشته باشد و شیوه‌های جدید را کشف و ابداع کند.

پژوهشگران حوزه توسعه روستایی نیز انتقادهایی بر شیوه پژوهش پیمایشی در مسائل توسعه روستایی مطرح کرده‌اند: «مطالعات پیمایشی، حتی اگر به خوبی هم صورت گیرد، نمیتواند روابط علی میان پدیده‌های روستایی را روشن کند. همبستگی آماری به تنها

^۱. Facilitator

چیز مشخصی را پیرامون علل و یا کشف روابط و مناسبات اجتماعی نظری وابستگی، استثمار و... به ما نمی‌دهد. تحقیقات پیمایشی از عمق ناچیزی برخوردار است و غالباً بر آنچه قابل اندازه‌گیری و پاسخ‌گویی است، تکیه داشته و بر مسائلی که می‌تواند در قالب سوال بگنجد، متمرکز می‌شود. این نوع مطالعات کمتر به ابعاد کیفی و غیرقابل لمس جامعه می‌پردازد» (چمبرز، ۱۳۷۶: ۷۲).

حضور کمرنگ، مشارکت اندک، و منفعل باقی ماندن «اطلاع رسان»‌ها در میدان تحقیق از دیگر انتقادهای وارد بر روش‌های کلاسیک پژوهش است. از جمله سوال‌هایی که متقدان مطرح می‌کنند، عبارتند از:

- چه گروه‌هایی کمتر به بازی گرفته می‌شوند؟
- به مشارکت چه کسانی باید بیشتر توجه شود؟
- چگونه؟

پاسخ: مشارکت افرادی است که در فرآیند تحقیق حضوری بسیار کم رنگ دارند و اصولاً جدی گرفته نمی‌شوند (chambers, 1992). چنین به نظر می‌رسد که اصولاً عده‌ای در فرآیند تحقیق غایب هستند. بنابراین، باید توجه به زنان و آن دسته از «اطلاع رسان»‌های کاملاً منفعل و مشارکت دادن آنها در تمامی فرآیند تحقیق، از ابتدا تا انتهای، از تهیه طرح تحقیق تا تحلیل مدنظر قرار گیرد.

در اینجا باید تاکید شود که به موازات شکل‌گیری روش‌های مشارکتی بتدریج انتقاداتی هم به آنها وارد شد که باعث رشد و تغییر و تحول این روش‌ها شد. چنانچه در ابتدا "روش ارزیابی سریع روستایی"^۱ مطرح بود، سپس "روش ارزیابی مشارکتی روستایی"^۲ و

^۱. Rapid Rural Appraisal R.R.A

^۲. Participatory Rural Appraisal P.R.A.

یک دهه بعد "روش اقدام پژوهی"^۱ و بعد از آن "اقدام پژوهی مشارکتی"^۲. در ادامه به اختصار به مقایسه دو روش ارزیابی سریع روستایی و روش ارزیابی مشارکتی روستایی^۳ می‌پردازیم.

ارزیابی مشارکتی روستایی و ارزیابی سریع روستایی
 ارزیابی سریع روستایی یک روش شناختی فشرده است که اواخر دهه ۱۹۷۰ مطرح شد. این روش شامل فعالیتهای از قبل تعیین شده و مشخصی است که تکنیک‌های مورد استفاده در این روش را برای هر یک از اعضاء تیم تحقیقاتی مشخص می‌کند. تیم تحقیقاتی اصولاً باید به صورت میان رشته‌ای باشد. بنابراین از افرادی با تخصص‌های گوناگون برای همکاری دعوت می‌شود. هدف آن این است که سریعاً و با جدیت اطلاعات جدیدی را درباره زندگی روستائیان و یا به عبارتی جامعه مورد مطالعه بدست آورد. (چمبرز)

ارزیابی سریع روستایی ترکیب در حال رشد رویکردها و روش‌هایی است که مردم روستایی را قادر می‌سازد دانش و آگاهی خود را نسبت به زندگی و شرایط با یک دیگر به مشارکت بگذارند، توسعه دهند، تجزیه و تحلیل کنند، برنامه‌ریزی نمایند، اقدام کنند، کنترل نمایند و ارزیابی کنند. نقش محقق در این روش تسهیل‌گری است او به عنوان کاتالیست^۴ یا عامل عمل می‌کند.

تفکر اصلی ارزیابی سریع روستایی جمع آوری، تجزیه و تحلیل و ارزیابی نسبتاً سریع اطلاعات در مورد شرایط روستاهای و دانش بومی است. این اطلاعات با همکاری نزدیک جامعه محلی در مناطق روستایی تهیه می‌شود. لذا، روش‌های پژوهش با تاکید بر تکنیک‌های مورد استفاده

^۱. Action Research A.R.

^۲. Participatory Action Research P.A.R.

^۳. Catalyst

می‌باید با شرایط محلی تنظیم و هماهنگ شود. بطور مثال، می‌باید نیازهای ارتباطی مردم بی سواد یا افرادی که آشنازی و شناختی به برقراری ارتباط با استفاده از واژه‌های علمی را ندارند برآورده کنند.

در این روش تکنیک‌هایی مانند نقشه اجتماعی، نقشه منابع طبیعی، نمودار و رتبه‌بندی یا طبقه‌بندی نیازها و مشکلات و تکنیک‌های دیگری استفاده می‌شود تا اطلاعات لازم را برای افراد تصمیم گیرنده در موسسات دولتی و غیر دولتی توسعه جمع‌آوری کنند. یکی از اصول کلیدی ارزیابی سریع روستائی مشاهده و بررسی پرسش‌ها و نتایج با استفاده از نمادهای قابل درک جامعه محلی است. (چمبرز). یکی از دلایل اصلی توسعه ارزیابی سریع روستائی یافتن راههای میان بر و کوتاه در پژوهش‌ها برای کسب اطلاعات مربوط به مسائل توسعه روستائی بود تا بتوان از اجرای روش‌های پژوهش پر هزینه و زمان‌بر خودداری کرد.

در بیشتر موارد ارزیابی سریع روستائی توسط تیم نسبتاً کوچکی از پژوهشگران یا افراد حرفه‌ای آموزش دیده در مدت یک تا سه روز به صورت یک کارگاه آموزشی انجام می‌شود. نقش جامعه علمی در ارزیابی سریع روستائی آن است که اطلاعات مناسب و مربوط به تحقیق را برای اهداف پژوهش و برنامه‌ریزی جهت توسعه تهیه کند. تیم ارزیابی سریع روستائی این فرایند را مدیریت می‌کند و در مورد استفاده از این اطلاعات تصمیم‌گیری می‌نماید.

در دهه هشتاد، ارزیابی سریع روستائی برای اولین بار در هندوستان و کنیا انجام شد. استفاده از این روش عمدتاً توسعه سازمان‌های غیر دولتی که در سطح مردم عادی فعالیت می‌کردند پشتیبانی می‌شد. تا به امروز ارزیابی سریع روستائی از نظر روش شناختی، خلق ابزار جدید و به ویژه در راههای مختلفی که بکار برد می‌شود با سرعت زیادی پیشرفت کرده است. (چمبرز)

در مقایسه با ارزیابی سریع روستائی که هدف اصلی آن استخراج اطلاعات است، ارزیابی مشارکتی روستائی تاکید خود را بر توانمند ساختن مردم محلی دارد، برای این که بتوانند نقش فعالی در تجزیه و تحلیل شرایط زندگی، مشکلات و توانائی های خود داشته باشند و بتوانند وضعیت خود را تغییر دهند. پیش‌بینی می‌شود که این تغییرات با فعالیت‌های دسته جمعی حاصل شوند و از جوامع محلی دعوت می‌شود که برای انجام اقدامات مربوطه احساس مسئولیت کنند. (چمبرز) اعضاء تیم ارزیابی مشارکتی روستائی بعنوان تسهیل‌گر عمل می‌کنند. در اینجا دیگر متخصصین خارجی "مالک" نتایج کارگاه عملی ارزیابی مشارکتی روستائی نمی‌شوند؛ بلکه خود مردم محلی "مالک" آن می‌گردند. در نتیجه، یکی از اصول مهم ارزیابی مشارکتی روستائی این است که نتایج تجزیه و تحلیل بین تیم ارزیابی مشارکتی روستائی و اعضاء جامعه از طریق ارائه و بحث عمومی در جلسات به اشتراک گذاشته می‌شوند.

اکثر زمان اجراء کارگاه‌های آموزشی ارزیابی مشارکتی روستائی بین ۳ الی ۵ روز می‌باشد و برنامه‌ریزی کارگاه آموزشی و تسهیل‌گری توسط یک تیم چند رشته‌ای مشکل از افراد داخلی و خارجی که از نظر جنسیتی نیز متعادل است انجام می‌شود. در جدول زیر مقایسه‌ای شده بین دو روش فوق شده است.

۱۶ آموزش گام به گام تسهیل گری

ارزیابی مشارکتی روستایی P.R.A.	ارزیابی سریع روستایی R.R.A.	روش‌های مشارکتی ← تفکیک موضوعی ↓
اواخر دهه ۱۹۸۰ تا دهه ۱۹۹۰	اواخر دهه ۱۹۷۰ تا دهه ۱۹۸۰	دوره تحولات
سازمان‌های غیر دولتی – سمن	دانشگاه‌ها	نو آوران اصلی در کجا مستقر هستند؟
توانایی‌های مردم محلی	دانش مردم محلی	منبع اصلی که در گذشته نادیده گرفته می‌شد
رفتار	روش‌ها	نوآوری‌های اصلی در این زمینه
مشارکت جامعه محلی	استخراج اطلاعات	شیوه غالب
توانمندسازی مردم محلی	یادگیری از سوی جامعه محلی	هدف‌های دلخواه
اداره‌ها و نهادهای محلی پایدار	برنامه‌ها، پژوهش‌ها، انتشار آثار مكتوب	پیامدهای دراز مدت
تجربی	مدرسه‌ای	شیوه آموزش
تغییر رفتار و نگرش	یادگیری روش‌ها و کسب اطلاعات از جامعه محلی	هدف
طولانی (هفته‌ها)	کوتاه (چند روز)	مدت زمان
آزمایش، تجربه در میدان تحقیق	کتاب‌های راهنمای سخنرانی‌ها	منبع یادگیری
بیشتر در میدان تحقیق	بیشتر در کلاس درس	مکان
پیوسته و تجربی	متناوب و ذهنی	تجربه یادگیری
انتخاب انعطاف‌پذیری	بکارگیری گام به گام و صحیح قاعده‌ها	عملکرد خوب از چه چیزی بدست می‌آید؟

منیژه مقصودی - ۹۳

بعضی از اصولی که بین ارزیابی مشارکتی روستائی و ارزیابی سریع روستائی مشترک می‌باشند عبارتند از:

- از بین بردن پیش داوری‌ها، یادگیری سریع، انعطاف‌پذیر بودن،
- معکوس ساختن نقش‌ها
- یادگیری و آموختن از جامعه محلی،
- بیش از آنچه که نیاز است اطلاعات کسب نکنید،
- ما معمولاً آموزش می‌بینم که اندازه گیری‌های نهائی و قطعی انجام دهیم و اعداد دقیق را ارائه نماییم؛ اما اغلب اوقات فقط نسبت‌ها، منحنی‌ها، نمره بندی‌ها یا طبقه بندی‌های نسبی آن چیزی است که برای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی عملیات و اقدامات مورد نیاز می‌باشد،
- تلاش و جستجو جهت یافتن تنوع و تفاوت‌ها: مردم اغلب دارای برداشت‌های مختلف در مورد یک وضعیت می‌باشند!
- رفتار برای راه اندازی کارگاه‌های آموزشی ارزیابی مشارکتی روستائی و ارزیابی سریع روستائی و کسب موفقیت، بسیار مهم است که رابطه مثبتی با زنان و مردان محلی برقرار کرد. افراد بیگانه می‌باید رفتاری محترمانه، متین و با صبر و حوصله، همراه با اشتیاق نسبت به یادگیری از مردم محلی داشته باشند.

تسهیل‌گری

تسهیل‌گری از جمله واژه‌های کلیدی است که در روش ارزیابی مشارکتی شکل گرفته و خود به عنوان یک فصل جدیدی مطرح شده است، تا جایی که به عنوان حرفه‌ای شکل گرفته و تسهیل‌گران حرفه‌ای در فضاهای شهری و روستایی و نیز اداره جلسات رسمی استفاده می‌شود.

واژه تسهیل‌گری ترجمه واژه Facilitator است. در روش‌های مشارکتی تسهیل‌گر نقش محقق اجتماعی را در میدان تحقیق ایفا می‌کند. در روش کمی محقق از افراد می‌خواهد که به سوال‌های پرسشنامه پاسخ دهند. این افراد به نام پرسش شوندگان شناخته شده‌اند. در روش کیفی محقق از افراد می‌خواهد که به سوال‌های طرح شده برای انواع شیوه‌های مصاحبه پاسخ دهند. این افراد به نام اطلاع رسان‌ها شناخته شده‌اند.

در هر دو روش نامبرده پرسش شوندگان و اطلاع‌رسان‌ها باید در غالب سوال‌های از پیش تعیین شده پاسخ دهند، نه بیش از آن. این افراد به صورت تصادفی و یا گزینشی انتخاب می‌شوند.

در روش‌های مشارکتی از جمله روش ارزیابی مشارکتی روستایی چگونه است؟ در این روش‌ها به جای واژه‌های پرسش شوندگان و اطلاع‌رسان‌ها از واژه تحلیل‌گر استفاده می‌شود.

در این روش محقق با تسهیل‌گری باید آنها را (جامعه مخاطب) را به سوی تحلیل‌گری سوق دهد. تحلیل‌گری نیز به صورت فرایندی است که بتدریج توان تحلیل‌گران افزایش می‌یابد. از این رو رابطه‌ای

بین تسهیل‌گر و تحلیل‌گر شکل می‌گیرد. باز تکرار می‌کنیم که تسهیل‌گری و تحلیل‌گری به صورت ارادی روی نمی‌دهد، بلکه به صورت مجموعه‌ای است از عوامل متعدد.

تسهیل‌گر چه کسی است؟ تسهیل‌گری چیست؟

تسهیل‌گر کسی است که با اطلاع از روندها و تعاملات گروه، دانش خود را به کار می‌بندد تا ساختار لازم را برای یک گروه فراهم آورده تا به صورتی که مشارکت در بهترین زمان ممکن بهترین نتیجه بدست آید. تسهیل‌گر برای این کار از اصول پویایی گروه استفاده می‌برد تا بتواند با تکیه بر مشارکت همه شرکت‌کنندگان و با تمرکز بر محتوای لازم، نتیجه مناسب را حاصل کند.

تسهیل‌گران ممکن است که نقش‌های متفاوتی را عهده دار شوند مثلاً ممکن است که جلسات را از طریقی خاص و به سمت هدفی خاص هدایت کنند، ممکن است که کارگاه برگزار کنند یا آموزشی را ارائه کنند یا حتی کمک کنند که یک گروه یا تیم تشکیل شود. در این جلسات، افراد شرکت‌کننده اطلاعات خود را با یکدیگر سهیم می‌شوند، با هم فکر می‌کنند، به گفت و گو می‌پردازند، از هم یاد می‌گیرند، یا حتی ممکن است در مورد موضوع یا موضوعاتی تصمیم‌گیری کنند، یا مسئله یا مسائلی را حل نمایند، وضع خاصی را ارزیابی کنند یا اقدام به برنامه‌ریزی در یک حوزه خاص نمایند.

مهارت‌های مورد نیاز یک تسهیل‌گر چیست؟

تسهیل‌گر در جریان یک فعالیت کارگاهی، ممکن است کارهای بسیاری انجام دهد، در یک لحظه، لازم است که وقت را نگه دارد، در زمان دیگری با استفاده از تکنیک‌های خاص، شرکت کنندگان را به گروه‌های کوچک‌تر تقسیم کند، بحث‌ها را به صورتی عادلانه به پیش برد، یا با

سرعت مطالبی را یادداشت کند. در این حال، تسهیل‌گر روی روند کارگاه
متمرکز است. برای چنین کاری، فقط اطلاع از تکنیک‌ها کافی نیست،
بلکه برخورداری از یک سلسله خصوصیات اخلاقی و نیاز برخی
مهارت‌ها (نظیر مهارت‌های ارتباط موثر) برای تسهیل‌گر ضروری است.
گاه در جریان کار تسهیل‌گری، تنش‌ها و چالش‌هایی به وجود می‌آید که
مهارت تسهیل‌گر می‌تواند به گروه کمک بسیار کند. در این صورت
می‌توان گفت، که یک تسهیل‌گر ماهر به خوبی می‌داند که در چه زمانی
از چه تکنیکی و با تکیه بر کدام مهارت‌ها باید گروه را به پیش برد.
تسهیل‌گر کمک‌های خود را به روش‌های زیر ارائه می‌دهد:

- کمک به گروه برای تعریف اهداف کلی و هدف‌های جزئی و
مشخص خود.

- کمک به اعضای گروه برای ارزیابی نیازهای خود و تنظیم
برنامه‌هایی برای برطرف ساختن آنها.
- ارائه فرآیندهایی که به اعضا یاری دهد وقت خود را به نحو
کارآمدی صرف کنند و تصمیماتی اتخاذ نمایند که از کیفیت
بالایی برخوردار باشد.
- هدایت بحث‌های گروهی به نحوی که در جهت صحیح پیش
رود.
- یادداشت برداری صحیح و دقیق که افکار و عقاید اعضا را
منعکس می‌کند.
- یاری دادن به گروه برای این که فرآیندهای خود را
 بشناسد و بتواند به نحو مؤثری فعالیت کند.

ویژگی‌های تسهیل‌گر

- تسهیل‌گر فردی است که در یک جامعه محلی فرآیند
توانمندسازی را برای اعضای هدف آن جامعه تسهیل می‌نماید.

۷۴ آموزش گام به گام تسهیل‌گری

- تسهیل‌گر فردی است که در زمینه مشارکت و بسیج اجتماعی را برای توامندسازی جامعه محلی مهیا می‌کند.
- تسهیل‌گر فردی است که موانع و مشکلات را از زبان مردم شناسایی می‌کند.
- تسهیل‌گر فردی است که حلقه واسطه مجری و ذینفع اصلی در فرایند اجرای طرح‌های اجتماعی به شمار می‌رود.
- تسهیل‌گر اجتماعی فردی است که ارتباطات درونی و بیرونی اجتماعات محلی در راستای هدفی مشخص را هدایت و تسهیل می‌کند.
- تسهیل‌گر فردی است که فرآیند توامندسازی را در جوامع محلی تسهیل نماید.
- تسهیل‌گر فردی است که تسهیل کننده فرآیندهای اجتماعی مناسب با موضوع هدف است.
- تسهیل‌گر فردی است که در فرآیند توسعه محلی نقش تسریع کننده فرآیندها و تسهیل ایجاد گروه‌های محلی را بر عهده دارند.

ابزار گردآوری اطلاعات:

تکنیک‌های مشارکتی:

انتظار این است که تکنیک‌های مشارکتی ابزاری باشند برای تسهیل گفتگو، تحلیل، برنامه‌ریزی و بازنگری جمعی. این ابزار باید در جهت موارد زیر عمل می‌کند:

- تحلیل و برنامه‌ریزی مشارکتی را تسهیل می‌کند،
- این ابزار منجر به توامندتر شدن افرادی که درگیر کار هستند می‌شود،

- بنابراین تکنیک‌ها زمانی مفهوم پیدا می‌کنند که با اصول و اخلاق مشارکتی تلفیق شوند و به معنای واقعی ابزار کار تسهیل‌گران باشند.

به این نکته نیز باید اشاره داشت که انجام تکنیک‌ها نباید بر کار احاطه پیدا کند به طوری که انعطاف را از ما سلب نماید. ابزاری به درد ما می‌خورند که در صورت لزوم و کاربرد بتوانیم از آنها استفاده کنیم، نه اینکه خود را ملزم به یکسری تکنیک‌های از پیش تعیین شده بدانیم که این خود می‌تواند مغایر اصول مشارکتی باشد.

در هر صورت این تکنیک‌ها ابتکار افراد و گروه‌هایی بوده است که در طول ۳۵ سال گذشته با مردم کار کرده اند و می‌توان گفت که تکنیک‌ها امتحان خود را پس داده اند. در این که تکنیک‌ها تا چه اندازه می‌توانند مفید واقع شوند باید در نظر داشت که هر کدام از تکنیک‌ها یک روند ساده و مشخصی دارد و با حفظ اصل انعطاف، می‌توان آن را در شرایط مختلف و برای موضوعات گوناگون به کار گرفت، اما اگر روند منطقی تکنیک دنبال نشوند عمدۀ اطلاعات آن قابل استفاده نخواهد بود و چه بسا ائتلاف وقت کسانی باشد که در انجام آن تکنیک سهیم بوده اند.

تکنیک‌های مشارکتی ویژگی‌هایی دارند که همواره باید مورد توجه قرار گیرند:

- ساده و قابل فهم و درک برای ضعیفترین افراد جمع باشد، به ویژه برای آنهای که سواد خواندن و نوشتن را ندارند.

- با ابزار ساده و در دسترس قابل اجرا باشند، ابزاری که برای همه مانوس باشد، مخصوصا برای افرادی که عادت به کار کردن با کاغذ و قلم ندارند.

- قابل انعطاف باشند و یا به عبارتی باز باشند، بدین معنا که اجازه پهن شدن "سفره" گفتگو و تولید جمعی اطلاعات را